

Эсэгэ ороноо, эхэ нюутагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД

Бүгэдэ арадай сонин

ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

2003
апрелин
15
Вторник
№ 53
(20715)

Хабарай
һуул улаан
луу нарын
13
гарагай
3

Бурятия

«Бидэ хэтише хунган шэлэхэбибди!» гэхэн залуу хунгагшын түрүүшын фестивалда хабаадагшадта амаршалга

Хүндэтэ ханшпр!

«Бидэ хэтише хунган шэлэхэбибди!» гэхэн залуу хунгагшын түрүүшын фестивалда хабаадагшадта амаршалга. Энэ хадаа манай хотын зохёохы хүдэлмэрилэгшэдэй аша үрэ ехэтэй харилсаа холбооной гэршэ жэшээ болобо.

Залуу хунгагшын тодорон гаралга хадаа тон орёо, олон янзын талатай хэрэг болоно гэшэ. Конкурсууд болон фестивальнуудта хабаадаха гэшэ энэ хэрэгэй гол шухала шата мүн. Иимэ зохёохы хуралдаануудай үедэ залуу хүнүүд эрдэмдэсээ, бэлигшадабаряа бүримүһэн харуула онсо өөрсэ арга боломжо абадаг, шэнэ ханинартай болодог гэшэ.

Ажал хэрэгтэ үнэн сэхэ байһанайнь, үүсхэл эгэбхи гаргананайнь, эрхэтэн ёһоной шэнжэ шанараа хүгжөөхэдэнь залуушуудга тухалха ехэ хүсэл

эрмэлзэлтэй байһанайнь түлөө фестивалиин бүхы эмхидхэлшэдтэ баяр баясхалан хүргэнэб. Фестивальда хабаадагшадта шэнэ амжалтануудыг, зохёохы ёһоной шэнэ туйлалтануудыг хүсэнэб.

Улаан-Үдэ хотын мэр Г.А.АЙДАЕВ.

ЗАЛУУ ХУНГАГШАДАЙ ФЕСТИВАЛЬ

Улаан-Үдэ хотын залуушуулай хэрэгүүдэй талаар управлени болон Буряад Республикын хунгалтын комисси хоёр түрүүшынхидэ залуу хунгагшадтай «Бидэ хэниие хунган шэлэхэбибди!» гэхэн залуу хунгагшадтай фестиваль апрелин 14-ноо 23 хүрэтэр үнгэргэхэнь.

Фестивалиин гол зорилгонь - залуушуулые хунгалтын эрхэ, хунгалтын хуули баримталга үзэхэ, залуу үетэниие политическэ ба ниитэ ажабайдалда эдэбхитэйгээр хабаадалсахые хүгжөөхэ удхатай.

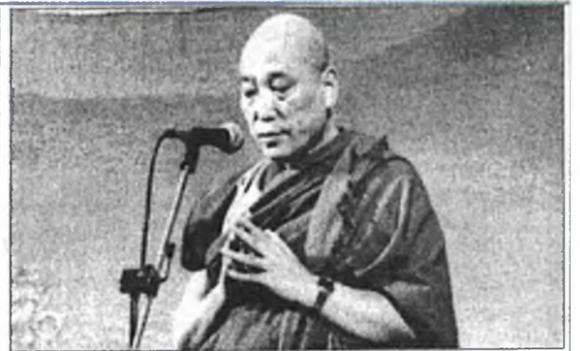
Арбан үдэрэй туршада тусхай программын ёһоор олон тоото һонирхолтой үйлэ хэрэгүүд үнгэргэгдэхэ, городой хургуулинуудта, дунда, дээдэ хуралсалай эмхинүүдтэ депутатуудтай уулзалганууд, хөөрэдөөнүүд, выставкэнүүд, «Түхээрэн шэрээнүүд» эмхидхэгдэхэ.

Мартын 10-һаа апрелин 10 болотор фестивалиин онсо тусгаар хэрэгсэлнүүдэй конкурс үнгэргэгдэбэ.

Фестивалиин дүнгүүдээр хунгуулин эрхэдэ зориулагдаһан эрдэмэй-практическа конференци болохо. Конференци дээрэ эдэбхитэдые болон эгээл һонирхолтой үйлэ хэрэгүүдые эмхидхэгшэдые шагнаха.

Энэ фестивалда Улаан-Үдэ хотын хуралсалай эмхи зургаанууд, Республиканска эдиршүүлэй Д.Батожабайн нэрэмжэтэ номой сангай, залуушуулай холбоонуудай түлөөлэгшэд эдэбхитэйгээр хабаадалсана.

Вадим ФИЛИППОВ, Улаан-Үдэ хотын залуушуулай хэрэгүүдэй талаар управлениин дарга.

БУДДЫН ШАЖАНАЙ ТҮБЭЙ БАРИЛГА ТҮЛЭГ ДУНДАА

Олон жэлэй туршада Буддын шажанай хургаалнуудые Росси дотор Еши-Лодой Римбүүшэ багша хаа хаагуур дэлгэрүүлнэ. Энэ удаа Хальмагай Буддын шажанай эмхи зургаануудай урилгаар Элиста хото морилбо. Байгша оной апрелин 12-ноо майн 12 болотор тэндэ Буддын шажанай гол хургаалнуудые номнохо, лүн табиха юм.

Улаан-Үдэ хото шадархи «Лысяя гора» газарта «Римбүүшэ багша» гэхэн Буддын шажанай түб байгуулагдажа, мүнөө үедэ тэрэнэй барилга түлэг дундаа ябана. Сентябриин 1-дэ энэ гэгээрэл-хуралсалай байшан ашагалгада тушаагдаха түсэбтэй. Буряад Республикын Правительствоын, хотын захиргаанай, олон тоото хүзэгшэдэй, Еши-Лодой Римбүүшэ багшын нүхэдэй туһаламжаар энэ барилга гүйсэдхэгдэжэ байна.

Е.ЦЫБЕНОВА.

Тобшо / һонинууд

ТУҢАЛАМЖА ҮЗҮҮЛХЭЭР БЭЛЭНБДИ

Вилюйн районой Сыдый Бал тосхондо уршагта үйлэ хэрэгэй тохёолдоһон ушараар Буряад Республикын Президент Леонид Потапов Саха (Яхад) Республикын Президент Вячеслав Штыровто телеграмма эльгэбэ.

«Таанадтай хамта шаналан гашууданабди, уйдхар гашуудалыетнай хубаалданабди, - гэжэ телеграмма соо хэлэгдэнэ. - Хохидогшод болон наһа барагшадтай бүлэнүүдтэ али бүхы туһаламжа үзүүлэхээр бэлэнбди».

Һайн хүршэ ёһоной харилсаанһаа гадна үни холын хани барисаан маанадые холбодог юм гэжэ Буряад ороной арад түмэн, республикын Правительство хэзээдэшые мартадаггүй гэжэ Леонид Потапов тэмдэглээ.

ХЭЛТЭСЭЙ ШЭНЭ УЯЛГАНУУД

Буряад Республикын Президентын болон Правительствоын Захиргаанай Оршуулгын албан Буряад Республикын Президентын Мэдээсэлэй ба хэблэлэй хэлтэсэй бүридэлдэ оруулагдаба.

Буряад Президент А.В.Потапов энээн тухай Зарлигта 2003 оной апрелин 9-дэ гараа табяа.

ТУВ АГЕНТСТВО БОЛГОГДОЖО ХУБИЛГАГДАА

Буряад Республикын Правительствоын Тогтоолоор Элшэ хүсэ алмалгын

хүтэлбэриин Буряадай түбье «Элшэ хүсэ алмаха талаар агентств» гэхэн гүрэнэй эмхи зургаан болгожо хубилгаба.

Промышленностиин, үйлэдбэриин хамһабариин ажыхынуудай болон арга хэрэгсэлнүүдэй министерство тэрэниие эмхидхэн байгуулагшань болоно. Шэнэ агентство республика дотор элшэ хүсэ алмалгын политика бэелүүлгыг хинаха юм.

ХОЁР ШАТААР НАЙДАМТАЙ...

Республикын 80 жэлэй ойн урда тээ али бүхы асуудалнуудаар үргэн ехэ бэлэдхэл хэгдэжэ байна.

Буряадай АССР-эй 25 жэлэй ойн нэрэмжэтэ стадионие хэлыбэн шэнэлэхэ хүдэлмэри эгээл шухала асуудалнуудай нэгэниинь болоно. Ушарынь юуб гэхэдэ, бүхы гол хэмжээ ябуулганууд эндэ үнгэргэгдэхэ ёһотой. һайндэрэй хэмжээ ябуулганууд июлиин түрүүшын долоон хоногто эмхидхэгдэхэ. Эдэ хэмжээ ябуулганууд хотын заншалта үдэртэ зориулагдаха байна. Тиймэһээ энэ үдэр болотор хэлыбэн шэнэдхэлгын ажал дүүргэгдэхэ ёһотой. Эсэстээ стадион хотын айлашадые, ниислэлэй ажаһуугшадые угтажа абахаар бэлэн болохо зэргэтэй гэжэ Президент Леонид Васильевич Потапов республикын ба хотын хүтэлбэрилэгшэдтэй хөөрэдэхэдөө тэмдэглээ.

Буряад ороной түбэй стадионие хэлыбэн шэнэдхэлгэдэ республикын бюджетдээ 22 миллион түхэриг һомологдоо. Энэ хүдэлмэриин һайн шанартайгаар бэелүүлэгдэхын тула бүхы хүдэлмэри хоёр шатаар үнгэргэгдэхэ юм. Түрүүшын шатада бүхы трибунанууд, тэдээн доогуур байдаг байранууд заһабарилгагдаха, шэнээр түхээрэгдэхэ,

стадионие гэрэлтүүлгын галогеннэ лампочканууд тодхогдохо. Талмай болон харгыннуудые хэлыбэлгын, барилгын хүдэлмэри хойто жэлдэ бэелүүлэгдэхээр хараалагдана.

ХУРГУУЛИН ДҮЙ ДҮРШЭЛ

«Хүдөөгэй хургуулида этнопедагогикын үндэһэ һууригай байгааи аршалан хамгаалгын хуралсал» гэхэн хуралсалай-методическа туһаламжа хэблэгдэн гараба. Эхэ байгааи аршалан хамгаалха талаар хуралсалай дунда ехэ ажал ябуулдаг Хориин аймагай Тээгдын хургуулин дүй дүршэл энэ номой үндэһэ һуурида табигдаһан байна. Тус хургуулин директор Ю.О.Алагуев, хуралсалай талые даагша В.А.Дашидондокова гэгшэд номой авторнууд болоно.

Энэ хургуули лесничествээрээ, хуралсалай-үйлэдбэриин бригадаараа, хуралсалай эхэ байгааидаа гамтайгаар хандаагаар, сахидагаар хүмүүжүүлгэдэ туйлаһан амжалтануудаараа үнинэй алдаршанхай. хуралсалай-дүй дүршэлэй учагтога, хургуулин лесничествэдэ ябуулагдадаг эрдэм-шэнжэлэлгын хүдэлмэри һайн үрэ дүнгүүдые үгэнхэй. Биологиин багшанар Г.Е.Молокова, О.М.Мужикбаева гэгшэд энэ хэрэгэй эхи табиһан байха юм.

Аймагай хуралсалай таһагай даргын хэлэһэнэй ёһоор, Тээгдын хургуулида шэнэ юумэ нэбтэрүүлгын хэрэг амжалтатайгаар бэелүүлэгдэжэ байнхай. Буряад болон ород арадуудай оюун ухаан бодолые, соёлые хэргээлгын асуудалнуудта гол анхарал хандуулагдадаг байна.

Ямар нэгэн хургуулин дүй дүршэлые согсолһон ном манай республика дотор

түрүүшынхидэ хэблэгдэбэ гэшэ. Тээгдынхидэй дүй дүршэл республикын бусад хургуулинуудай багшанарта туһалха байха гэжэ ханагдана.

ОЙ МОДОЁО ТҮЙМЭРҮӨӨ ХЭРГЫЛХЭ

Манай республикын ой тайга соо галай аюул тохёолдуулгын халуун хаһа оршобо. Ой соо саһан хайлаа, тини зуруул гү, али тамхинайнгаа үлэгдэл унтаргаангүй хаябал, галай аюул тохёолдоходоо болохо байна. Иимэ байдалһаа уламжалан, ой соо түймэр сараха зорилготой тусхай тогтоол республикын Правительство баталан абаба.

Хүнүүдые, транспортна хэрэгсэлнүүдые ой руу орохыень хорихо даалгабари Россин Федерациин Байгааилин нөөсөнүүдэй министрствын Байгааилин нөөсөнүүд ба оршон тойронхине хамгаалгын Буряад Республикадахи гол хүтэлбэридэ (В.И.Бахтин) болон «Бурятсксельлес» гэжэ Федеральна гүрэнэй эмхи зургаанда (С.Д.Будаев) даалгаба. Ойн түймэр саралгын хэрэгсэлнүүдые бүридхэлдэ абаха шухала.

Аймаг бүхэн ойн түймэр саралгын дары бэелүүлэгдэхэ түсэбүүдые, ойн түймэртэй тэмсэхэ ябуулгануудые залан хүтэлбэрилгын комиссинуудай бүридэл апрелин 25 болотор баталаад, һуурин тосхонууд шадархи ой соо галай аюул сараха шухала хэмжээнүүдые абаха ёһотой.

Буряад Республикын Президентын хэблэлэй албан.

Хори буряадуудай Сагаан хаанда ошоһоор 300 жэлэй ойдо

ГУРБАН ЖЭЛЭЙ НАЙНДЭР

Урда сагай бүгдэ монгол болон буряад угсаатанай үхибүүдтэл адни хори-буряад зоной багашуулай олонхины удха гарбалаа олон үе сээжээр мэдэдэг байһан гэшээ ааб даа. Гадна манай хүүгдэ Хоридой мэргэн эсэгшээ, Хун шубуун эхэнээ түрэнэн арба нэгэн ахайнараа: Галзууд, Хуасай, Хүбдүүд, Шарайд, Гушад, Харгана, Худай, Бодонгууд, Хальбан, Батанай, Сагаан гэгшгэдэй алдар нэрыень алдангүй дурдадаг бэлэй. Тэдэнэй дундаһан алдар суута Бабжа Барас Баатар, Бадан Туракин зайһан, Шэдэй Запги болон бусад баатарнууд мүнүдэлһэн түүхэтэй. Мүн баһа түрэл зоноо суурхуулан Алаан-Гуа - Чингис-хаанай алтан түрын эхэ. Балжан хатан хори зоноороо энжэ болгон абажа ябаһан абгай, Эрэхэн-Абжаа удаганнай Ерэ юһэн тэнгэри изагууртай эгшэмнай. Урданайшые, мүнөөнэйшые үедэ үбгэ эсэгшээрнай үри бээнэртээ туйлай хүндэ харгыгаар Москва ошоһон баатарнуудһаа жэшээ абахые заадаг һэн. Ушар нимэһээ минии хүгшэн эжы миниингээ, зээ хүбүүнэйнгээ, Москвагай дээдэ нургуулида орохоёо ошоходоһни, дуратай байгаа гэшээ һэн ха.

Би 1953 ондо Москвагай литературна институт дүүргээб, гэр бүдөөрөө Улаан-Үдэсэ зөөжэ ерээд байтараа, нэгэ томо ноёной найгаар Сталиной (мүнөөнэй Коммунистическ-41) гудамжада баригдаһан шэнэ гэртэ ороо бэлэйбди. Тэндэ манайхин уран зохёолшодой: Хоца Намсараевтанай, Чимит Цыдендамбаевтанай, Цырен-Дулма Дондоковагай - тэрэнэй нүхэр эрдэмтэ Цыбик Цыдендамбаевтай хүршээр болобо гэшээбди. Буряад орон соогоо суутай хүнүүдтэй хамта байха болоһондоо ехэтэ баясаа һэмди. Тиихэдээ би Х.Намсараев Ц.Д.Дондокова хоёртой хуасай угай зонууд байһандаа улам бүри урмашаа бэлэйб, харин нэгэтэ Хоца ахатан намда хандажа, ши бидэ хоёр боохой хуасай хүүхэрэй Бабжа Барас баатарай обогой болоһонди гэхэдэнь, Цырен-Дулма эгшээ гушаад гаран жэлэй саада тээ Бада нотагта багшалһан хүн хадаа тэндэхи Гурбан Байтаһад хадануудай хаяада урдань хада Бабжа баатарай тайлган болодог байһан юм гэжэ хэлээ һэн. Тиихэдэнь хоёр Цыдендамбаевуудай ахань Цыбикжаб галзууд обогой, дүүнь Чимит худай обогой байһан хүнүүд бидэниие гасаалан, «хуасай хүн хүхюутэй...» гэлдэн энээлдэһыень мартагшагүйб.

Аха нүхэднай хори-буряад гарбалтай буряад зоной түрүүшын профессорнуудэй: Гомбожаб Цыбиков, Цэбээн Жамцарано, Базар Барадин гурбанай Цэбээн Базар хоёрой гушан долоон оной хамалганаар саазалууһыень шанладаг бэлэй. Харин Хаптаев түрүүтэй Эрхүүгэй буряадуудай эрдэмтэ түүхэшээд юрэнхыдөө Октябриин хубисхалые магтаһан номуудые бэшээд лэ, харин эхирэд, булагад, хори зонойнгоо түүхые тоодоггүй гэлсэгшээ һэн. Тэрэ үедэ Буряад-Монгол

ГИЯЛИ-ийн түүхэшэ эрдэмтэн Г.Н.Румян-цев, анханай Твериин ород хүн, «Хори буряадай гарбал» шэнжэлэлгэ бэшэжэ байхадаа, манай хүршэнэртэй түрэл зонойнь түүхын асуудалаар хөөрэлдэдэг һэн, бидэнэр тэрэ номойнь хэблэгдэхыень хүлэжэ ядагша һэмди.

Хоца Намсараевтан ходоодоо айлшадтай байдаг һэн. Илангаяа Москвада болохо Буряад-Монголой литература ба искусствын II декадын бэлэдхэлэй үедэ уран бүтээлшэдэй ябалган олошоороо нааб даа. Тэдэнэр бултааран хэлсэһэн юумэдтэл, хори-

бшуу. Тээд тэрэ үедэ большевик партиин заабаряр хаанта засаг, баяд, ноёд, бөөнэр, ламанар тухай ондоогоор бэшэхын аргагүй байгаа ха юм.

Бидэнэр түрэл арадайнгаа түүхэтэ аяншалгые толгойлон ябаһан зайһан Бадан Туракин Абжаа удаган Эрэхэн тухайгаа үмөөрэн хөөрэлдэдэг һэмди.

буряадуудай түлөөлэгшээрэй Сагаан хаанда - Нэгэдэгээр Петрто ошолгон тухайда ном, зураг, хүгжэм найруулжа захалһан байгаа ха. Жэ-шээлхэдэ, уран зохёолшо Балдан Санжин эрдэмтэ Бидьяа Дандарон хоёр Москва аяншалһан тухайгаа кино-сценари гү, али жүжэг гү, али туужа гү бэшэхэ байһанаа хөөрһэн юм. Уран дархан Палам Сымшилов хуша модоор хэһэн һабаяа Сагаан хаанай ордоной дэргэдэ зогсоһон моритой хүнүүдэй зурагые гоё найханаар һиилэһэн юм. Композитор Дандар Аюшеев найруулан, Улаан-Үдын оперо болон баледэй театрта, удаань Москвагай Ехэ театрта табиһан габьяатай. Инхэдэ энэ темээр үшөө олон уран бүтээлнүүдые уншаха, үзэхэ, хараха сагнай ерээл даа!

1921 ондо Буряад орондо анхан түрүүн тогтоһон Агын арадай театр нэгтэй Хорин аймагаар «Ехэ Абжаа удаган» гэхэн олон акттай жүжгые табиһан юм. Удаань Дээдэ-Үдэ (мүнөөнэй Улаан-Үдэ) хотодо гастрольдо үнөөхи жүжгөө наадахадаһы, эндэхи буряадууд бүгдөөрөө найхашаан харанан юм, тэдэнтэй хамта миниишые ахамад нүхэд альгаяа ташаһан байгаа. Би тэрэниие хараагүй хүн нимэ һонин жүжгэй авторынь Буряадай түрүүшын драматург, профессор Базар Барадин байһан гэжэ мэдээб. Удангүй «Ехэ Абжаа удаганые» оложо уншахадаа, сүмөөрөө уран шүлэгөөр найруулагданхай, бүгдэ хабаадаһан шюурнуудынь эли тодоор зураглаатай, урданай зонуудай ёһо заншал үнэн зүбөөр бэшээтэй байхадань, урмашаа бэлэйб. Зүгөөр Сагаан хаантай бараалһан түлөөлэгшээрнай бусаха замдаа тингэжэ зүдэржэ, хүлдэжэ, үлдэжэ ябахайгүй байгаа гэжэ сэдхээб. Хорин зоной хүтэлбэрлэгшэ Бадан зайһанай тэнгэри изагуурта Абжаа удаганаа алаха түлэхээ байһаниинь - худал! Хуушан саһаа хойшо Хорин зоной баатаршалгые хардаһан гүрдэһэн үгэнүүдые дабтаа

Хоца Намсараев хуушанай юумые найн мэдэдэг хадаа Бадан зайһаниие доргошогалзууд хүхүүрэй ноён, харин хатаниинь дээдэгэр-галзууд абгай байһан юм гэдэг һэн. Доргошогалзууд гээшэмнай галзууд эсэгшээрэй бүхы хүхүүрнүүдые түрүүлэхээ гадна хорин арба нэгэн эсэгшээрэе бүгдэдыень толгойдог һэн, тиихэдэ хорин Дүүмын олонхи тайшаанар тэрэл гарбалтай байһан юм. Зуун гушаад жэлэй туршада ноёлһон галзууд тайшаанар үндэр шэрээһэ бууха баатай болоо. Удаань баруун хуасайн гурбан зайһан тайшаагай тушаал гүйсэдхөө. Тиигээд хүбдүүд угай ноён һүүлшын тайшаа болоһон юм.

1920-өөд оной эхээр Эльхийн үргэн талада хори буряадай хуушанай тайшаа, зайһан, ноёдууд һүүлшын суглаа зарлажа, энэ манай түрээ засаг түгэсэбэ гэшээ, тиигээд бидэнэр галзууд угайнгаа цанид хамба Агваан Доржиевтаа мүргөөд лэ тараха болоһонди даа гэлсэһэн юм. Харин цанид-хамба Хорин зоной алтан тамга мүнөөдөө хэрэглэгдэхээ болёошые һаань, хожомоо хэрэгтэй болохыень мэдэһэндэ, тэрэниие юрын доргошогалзууд угай айлайда хадагалууһан байгаа ёһотой. Тэдэниинь үнэхөөрөө Бадан Туракин угай айлайхи байжа, тиихэдэ Хорин тайшаанарай түрэлэй зонууд боложо, алта мунгынь хадагаһан һэжэгтэ орожо зобоһон. Анаһаа зөөжэ, холын Сохондо нотагта түбхинэһэн юм. Зоригто хүбүүниинь дуида нургуули дүүргэһэн бэсэрээ олоһон жэлдэ сэрэгтэй албанда ябажа, подполковник нэрэ зэргэтэй бусахадаа, гэр бүлынгөө наггин шюуса - угайнгаа бэшэгтэй ухамайлан танилсаһан юм. Зориг Нанзатов - томоотой хүн, энэ жэлэй эхиндэ доргошогалзууд угай һүлдэ - Хорин зоной алтан тамгые асаржа ерээ һэн. Тэрэ тамганы бишыхан субаргадал адли түхэлтэй, зэд түмэрөөр шудхамал, үндэрынь - 7,6 см., үргэниинь - 6,7 см., шэгнүүрынь - 1 кг 190 грамм. Орой

дээрэнь хууша монголоор «Хорин арба нэгэн эсэгын ахалагша тайшаа» гэхэн бэшэг эржынэ.

Буряад арадай поэт Цырен-Дулма Дондокова өөрынгөө хуасай обогой Эрэхэн-Абжаа удаганые бүхы наһан соогоо дурдажа ябаһан гэхэдэ, алдуу болохогүй байхал. Цырен-Дулма дүүтэн Эрэхэн абжаа хоёрой хуасай удхатай байһыень тэрэнэй хуряахай Буряадай түрүүшын профессор Цэбээн Жамцарано, Буряадай түрүүшын драматург Базар Барадин гэгшээ мэдэхэ нааб даа, тиигээд хоюулан зүбшөөһөн юумэ гэлсэдэг.

Тиихэдэ Буряадай олоһон мэдээжэ уран зохёолшод хуасай угай ха юм: Х.Намсараев, Ц.Дондубон, Ж.Тумунов, Б.Мунгонов, Д.Жалсараев, Ц.Жимбиев, Д.Улзыгтуев, Ц.Галанов, Ц.Хаммаев, Г.Дамбаев болон бусад хуасай угай Абжаа удагана дууряһан байгаа бэшэ гү, урданай заарин бөө дуурисха удаганууд яруу найруулагшад ябаһан ха юм. Гушаад жэлэй саада тээ абгай Дондоковнада Абжаа удаган гэхэн ара нэрэ үгэжэ, Улаан-Үдөөршые, Свердловскооршые, Москвагааршые дахалдахадаа, «Абжаагайнгаа мэндэе мэдээл», «Абжаадаа шүлэгөө уншял», «Абжаатаа духаряа үргэл» гэлдэн, һая болотор залуу дүүтэн-поэдүүд А.Бадаев, Ц.Дондогой, Д.Доржиева, Г.Раднаева гэгшээд хүхидэн ябаал.

Хорин арба нэгэн эсэгын хоёрдохы хүбүүн болохо хуасай зоной үнэр олон, тэдэнай баруун, зүүн болон хубаарһан юм. Ушар нимэһээ хуасайнар Түгшын үргэн талаар олоороо ажаһууһан байгаа. Тиихэдээ сэлгээ сагаан Түгшэнай мүнөө гурбан районуудые багтаана ха юм. Эндэхи нотагай басаган эмниг моридой найгаар эрэлхэг зүрхэтэй эршүүлтэй хамтадаа хүн түрэлтэнэй түүхэдэ агуу ехэ аяншалга хэһэн алдартай. Ёһото баатаршалга туйлажа, тоогүй олон халха хаалтануудые дабажа, үдэр һүнигүй орон дэлхэйдэ үргэл мүргэл хэжэ, хэдэн жэлэй туршада эмээлэй оройдо ябажа бусахадаа, үнжэгэн үхин бээн тэсээгүй бээ даа. Абжаа удаганнай түрэнэн тоонто нотагаа амиды хүрэхээ болиһоноо мэдэржэ, тэрэниие хонон үнжэн галлажа һууһан нүхэдтөө һүүлшынгээ үгэ хэлэхэдэ, хэсэ тойбуур, хорьбо, оргой - нангин зэбсгүүдыемни наран шэнги нагасанартаа - хүбдүүд зондоо хүргэжэ үгэхые найдаһан байгаал...

Нёдондо жэл Мухар-Шэбэрэй районой Хушуун Үзүүр нотагта Абжаа удаганай буусада юһэн бөөнэр ба удаганар тайлага тайһан байна. Тэндэ «Абжаатан аймаг»

гэгдэдэг удаганай түрэл садангууд бүгдөөрэн үргэл мүргэл хэһэн юм. Тиихэдээ эндэхи нотагаархыниинь удаган басагандаа зорюуһан үргэл мүргэл хэжэ байһандань бидэ, айлшад, ехэ баясаабди. Бидэнэр тэрэнэй Эрэхэн гэхэн нэрыень мэдэхэ һэмди, зүгөөр нотаг зонойнь олонхиинь Эрэхкин гэжэ нэрлэхэдэнь, нэгэ зариманиинь Эрхэлэшые гэхэдэнь, гайхалтай һэн. Юуидэб гэхэдэ, бүхы монгол угсаатанай нэрэ сольы шэнжэлэхэ эрдэм - ономастикада тиимэ жэшээ тохёолдоогүй. Эдэ нэрэнүүд тухай намда иимэ һанамжа бии: 1) Эдэмай хүүгэдые эрхэлүүлһэн нэрэнүүдтэл адли, тээд жэнхэни буряад үгэнүүдһээ тад ондоогоор, мүнөөнэй хахад буряадуудай үгэ хүүртэл адли аягүйгөөр дууладана. 2) Урданай ёһондо үбгэн аба хүгшэн эмгэй хоёронгоо өөһэдынь нэрыень үхибүүдынь дурдан дуугархаяа түбэгшөөдэг байгаа. 3) Тэрэ-шэлэн заарин бөөнэр ба дуурисха удаганай анханай алдар сольы нотаг зонойнь сэхэ нэрлэхээс сээрлэдэг, мүнөөнэйхээр табу сахидаг байжа болоол.

Гурбан зуугаад жэлэй саада тээ Абжаа удаганнай олоной түлөө оролдожо, зоной түлөө зобожо, бүхы буряад оронойнгоо түлөө амин бээс үгэһэн хүн лэ. Удаадахи зуугаад жэлэй туршада удаган хүүхэнэймнай үйлэ хубине хара һанаатанай хардахада, хэмнайшые хамгаалжа шадахагүй байгаалди. Харин мүнөө бидэнэр алдарт эгшынгээ хуасай гү, али хүбдүүд угай байһыеньшые, эхэ эсэгын үгэһэн нэрыеньшые тэрэ тухай мэдэхэ, нэрынь яжа мүйхэлхөөшые мэдэхээс болиһонхой ябана бэшэ аалди!?

Би 1997 ондо бэшэһэн «Буряад арад тухай I Петр хаанай Зарлиг буулгаһаар 300 жэл» гэхэн ном соогоо энэ түүхэтэ оёе үндэр хэмжээндэ тэмдэглэхые урьялһан байнаб. Тэрэ урьялыемни түбхын түрүүндэ Эхирээдэй шоню угай Буряад арадай Конгрессэй Президент Е.М.Егоров дэмжээ һэн. Удаань дээрэ дурдагданан 300 жэлэй саана тунхаглагдаһан Зарлигта зорюулан олоһонтын жаса байгуулахаданай, Хорин хүбдүүд угай Буряад Республикын Президентын дэргэдэхи Ахамад зоной Зүблөөнэй Түрүүлэгшэ Д.Ц.Будаев тон ехэ туһаламжа хүргэһэн юм. Минии табиһан түсэбөөр эдэ жэлүүдтэ хэдэн гайхамшагта үйлэ хэрэгүүд бүтээгдээ. Эрэхэн - Ехэ Абжаа удаганай мүнүдэлһөөр 320 жэлэй оёе түрэнэн нотагтань найрлаабди.

Цыден-Жап ЖИМБИЕВ,
Буряадай арадай уран зохёолшо.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Мүнөө зун Хорин аймагай 80 жэлэй ойн баярта дээрнүүдтэ нээгдэхэ хори буряадуудай Сагаан хаанда ошоһоор 300 жэлэй ойн хүндэлээд зорюулагдаһан скульптурна ансамбль эндэ үгтэнэ. Эскизэй автор - уран гартан Ц.Ж.Цыбанов. («Удинская новь» газетгээ абтаба).

(Түгэсхэлынь 4-дгхи ноурта).

Багшын анхаралда

«СЭСЭН СЭЭЖЫН ОЁОРНОО СЭНТЭЙ ЗУГАА БЭДЭРЭЕ...»

Алтан дэлхэй дээрэ ажагуудар эрэгтэйшье, эмэгтэйшье нүхэд-тоо, үри хүүгэдтээ, бүхы зондо элүүр энхэ, эбтэй эмхитэй, буянтай хэшэгтэй ябахамнай болтогой гэжэ үрээгээд, оорынгоо зохёон шүлэг, дуунуудые, таабари, сэсэн нургаалай үгэнүүдые дурад-ханаб.

ЭЖЫДЭЭ МҮРГЭНЭБ

Алтан дэлхэйн шорган дээрэ Арбагархан намайе түрөөд, Альган дээрэ бөөмэйлэн тэнжээхэн Ашата найхан Эжымни.

Хүтэлхөөр, дахуулаар намайгаа Хүлсем дүрөөд хүргөөд, Угтаха, үдэшэхэ бүхэндөө Ухаа нургаал заадаг хэн Эжымни.

Сэдьхэл ханаанай найхан Сэлмэг тэнгэртэйл адли юм, Үнэн сэхэ ябадал гэшшэ Үнгэтэ алтанһаа үнэтэй гэгшэ хэн Эжымни.

Ажал бүхэнине оролдожо хээрэй, Аша туһань ехэл юм, Үбгэд, хүгшээдые хүндэлжэ ябаарай, Үрээл, буяндань хүртэхэш гэгшэ бэлэй Эжымни.

Аян замда ябаад ерэхэдээ, Аргагүй яарахаш гэртээ орохоёо. Амтатайхан эдэгээ аялажа үгөөд, Аятай зохидхоноор хөөрөгшэ хэн даа Эжымни.

Хэнхээшье хайратай, хэнхээшье найхан эжынгээ Хэтэ мүнхэ бэшыень мэднэлби. Оролдоһон, хэнхэнийн ашые Оройдоошье харюулаагүй зэмтэйлби.

Замби түбинн жама ёһоор ябаһаар Ерэн нэгэ хүрэн эжыдээ дохиноб. Эдлин дайдаараа үлгы хэжэ, Мүнхэ нойроор нойрсоһон эжыдээ хүгэдэн мүргэнэб.

ДУУНУУД

ДОЛГОРХОН

Дугаагайм сахариг сэнгүүдээ, Дундахан Агымнай жабартайн бэ. Дуранхан зурхыемни буляһан Доодол хотоной Долгорхон.

Хазаарайм сахариг сэнгүүдээ, Хабтагай Агымнай жабартайн бэ. Харахан зурхыемни хүлгүүлһэн Хойтол хотоной Долгорхон.

Үбһэн хээтэй дурдамаа Үендөө бүүхэн халгаарай. Үбэлэйл гурбан харахан соо Үелһэнөө бүүхэн мартаарай.

Набшанан хээтэй дурдамаа Наһандаа бүүхэн халгаарай. Намарай гурбан харахан соо Наадаһанаа бүүхэн мартаарай.

ЛИМБЭШҮҮЛ БАЙНА

Ардагхан мориноймни найбар жороонь Аажамхан талымнай нэбшээшүүл байна. Айдархан басагадаймнай аялга Арадайм хулан лимбэшүүл байна.

Хазаартал мориноймни хатар жороонь Хадаһаал бууһан халхиншуул байна. Хайрата гансымни аялга Харахан хулан лимбэшүүл байна.

Унагнал мориноймни ульгам жороонь Уулаһаал бууһан халхиншуул байна. Унархан гансымни аялга Утахан хулан лимбэшүүл байна.

Шэбшэдэ борымни гэнхэдэлынь Шэлһээ бууһан халхиншуул байна. Шэнхээн басагадаймнай аялга Шэнхэн хулан лимбэшүүл байна.

ХҮХИЛДЭН БАЙНА

Утахан Опомнай номгоор долгилон Уһанайнгаа шубуудые үлгэдэн байна. Урјалта айлашаднай зорюуаар ерээд, Урдаһаамни харажархёод мнһэрэлдэн байна.

Хабтагай Агамнай харьялан урдаад, Хамагхан амитадаа ундалуулан байна. Хүндэтэ шотагайхидни зэргэлэн нуугаад, Хажууһаамни хараад эмнилсэн байна.

Сэлгэхэн Хяламнай салгидан урдаад, Сэсэгүүдээр эрьсэ шэмэглээд байна. Сасуутан нүхэдни сугларан уулзаад, Сэржэмһээмни барижархёод хүхилдэн байна.

ШОГ ДУУНУУД

Агын дүүмын ахалагша Абахамни гэбэл намайе. Али минни талаан гү, Аба, эжымни буян гү?

Энэ дүүмын бэшээшэ Эрихэмни гэбэл намайе. Энэл бэеымни талаан гү, Эжы, абымни буян гү?

Шулуутайшье хаань, шурьюулахб, Шурьюулахаял шурьюулахб, Шуналтайшье хаань, хахасуулахб, Хахасуулахаял хахасуулахб.

Хадатайшье хаань, хатаруулахб, Хатаруулахаял хатаруулахб, Ханилашье хаань, хахасуулахб, Хахасуулахаял хахасуулахб.

Боролготойшье хаань, бүшүүлхэб, Бүшүүлхээд бүшүүлхэб, Болзолдоошье хаань, болигохоб, Болигохоёол болигохоб.

Абгайханнимни бусаажархёод, Абыш намай, хуряхай. Эгшэхэннимни хүргэжархёод, Эриши намай, хуряхай.

Хүрин хээршни хүлһэтэйл, Хээгүүр, хаагуур гүйлгэбши. Хэлһэн үгэшни асатаад байна, Хэнэйнгээл альбанда оробо аабши.

ХААХАР БААХАР ХОЁР

- Хаанаханһаа ерээшн? - Ахайханайхнаа.
- Ахайханайда юу эднбэши? - Боогоо боогоо борохон шэнэ, Хаагаа, хаагаа харахан шэнэ.
- Намда юеынь табнбашн? - Ууса үбсүүн хоёрые.
- Ууса үбсүүншни алин бэ? - Ахайханай гэр дээрэ хэнэмни, Нохой эдижархёо.
- Нохойшни хаанаб?

- Түлөшэниие дахаа.
- Түлөшэни алин бэ? - Ойдо ороо.
- Ойшни яһан бэ? - Түймэртэ шатаа.
- Түймэршни яһан бэ? - Саһанда унгараа.
- Саһаншни алин бэ? - Наранда хайлаа.
- Нараншни алин бэ? - Хадын саана ороо.
- Хаданшни алин бэ? - Хамхар хэмхэр буугаа.
- Хамхар хэмхэрдэнэни алин бэ? - Хүхэ бухын хөөмэйгөөр ошоо.
- Хүхэ буханни алин бэ? - Ахайханай хоёр басагад Намнажа ябаһаар худалта улагаагаа.
- Ахайханайшни хоёр басагад хаанаб? - Харгы дээрэ унташоод байхадань, Хаахар баахар хоёр ерээд, гэртэнь абаһаа.

ЁОХОРОЙ ДУУНУУД

Далай соогуур намаруулахаар Дааган танай ямар бэ? Дахин саашань зугаалхаар Зугаа танай ямар бэ?

Уһан соогуур намаруулахаар Унаган танай ямар бэ? Улам саашань зугаалхаар Зугаа танай ямар бэ?

Сэлэнгынгээ оёорһоо Сэгээн шулуу бэдэрэе. Сэсэн сээжын оёорһоо Сэнтэй зугаа бэдэрэе.

Ангарайнгаа оёорһоо Алтан шулуу бэдэрэе. Аглаг сээжын оёорһоо Аятай зугаа бэдэрэе.

Добо добо газарай Доһолосо хатарая. Долоон хоногой газарта Дуулдаса хатарая.

Хада хада газарай Хариласа хатарая. Хахад харын газарта Дуулдаса хатарая.

Тахир бохир гэшхэлжэ, Тахимай шалаа гаргая. Тахья шэнгээр донгодожо, Хоолойн шалаа гаргая.

Бохир тохир гэшхэлжэ, Борбинн шалаа гаргая. Буха шэнгээр бүрхиржэ, Хоолойн шалаа гаргая.

Урдаһаа гараһан үлэниинь Урагшаа, хойшоо таһарна. Урдуур хууһан залуушуул, Ерыш наһаа наадандаа.

Хойноһоо гараһан үлэниинь Хойшоо, урагшаа таһарна.

Хойгуур хууһан залуушуул, Ерыт наһаа наадандаа.

Малгай манай папаха Малгайлангүй ярахамнайб. Манай бэе залуухан Зугаалангүй ярахамнайб.

Бээлэй манай перчатка Бээлэйлэнгүй ярахамнайб. Бэе манай залуухан Зугаалангүй ярахамнайб.

Шэнһэн, шэнһэн палааһаяа Шэнһэрэс хатараял. Сэлээн зоной шэнхэндэ Дуулдаса хатараял.

Нарһан нарһан палааһаяа Наһиса хатараял. Найман хоногой газарта Дуулдаса хатараял.

Хуһан хуһан палааһаяа Хотойторынь хатараял. Хоёр хоногой газарта Дуулдаса хатараял.

ТААБАРИНУУД

Бээлэй бэлшэбэ, бэгсэргэ сонсорбо. Заадай зарлаба, Жабхан хорибо. (Хонни, шонно, хирээ, хүн).

Оохон бумбы, үбгэн сүгсы Ягшуур ядаган, ябган хулгайшан. (Тнбһэн, эшэнь, гадаһан, тибһэ малтаһан хүн).

Жалгы уруу жаран гүрөөһэд гүйлдэбэ, Жарантайн намган мунсаа баряад намнаба. (Татаһа татаха).

Тээ тэндэ тэхэнсэг, тэрэ газар ямансаг, Хаанай хүбүүн хатансаг, Хара похой дахансаг. (Һур харбалга).

Шүдхэр шүрбһэн дэгэлтэй. (Һур харбадаг номон). Бээжэнһээ ерһэн бүхэ сагаан торгоной, Буруу зүб үнгэнь танигдадаггүй. (Малай нэмжэн өөхөн).

Түйсөөр дүүрэн түмэн хашарһан. (Тнбһэнэй хонхо зосоохи хашарһатаяа). Ехэ гэр, ехэ гэр соо бага гэр, Бага гэр соо балшар хүбүүн. (Гутал, оймһон, хүл).

Үглөөнэй жабараар хойшоо нарбайлаба, Үдэһын жабараар урагнаа нарбайлаба. (Һэеы гэрэй һэеы үрхэ). Хотоор дүүрэн хонитой аад, Хоёр торхо аарсатай. (Тэнгэринн олон мүшэд, наран, һара). Тооногүй гэртэ толгойгүй шабганса. (Хурабша).

Холбоо модон хонолотой, Хоёр сумаа хүнһэтэй. (Нарай хүүгэнэй үлгы, эжынь мээмэй (хүхэн)). Эхэ уулын орондо эхир хоёр бүргэд. (Тэмээнэй бүхэн).

Дээрһээ бууһан шэнги, Дэгнүүл дээрэ тогтоһон шэнги, Хурса хутагаар мүлһэн шэнги, Хурын уһаар угаһан шэнги. (Шубуунай үндэгэн).

ҺУРГААЛАЙ СЭСЭН ЗААБАРИНУУД

1. Хойшоо харадаг хүн газарша, Холье бодоход хүн сэсэн.
2. Зөөри гээшэ шүүдэр, бэе гээшэ һүүдэр.
3. найн хүниие нажаажа яба, Тулоур хүндэ туһалжа яба.
4. Ороһонине угтажа аба, Ошоһонине үдэнижэ мордохуула.
5. Намар наляашье наа, саашаа, Хабар хашаашье наа, наашаа.
6. Айлдаа намар, гэртээ хабар. (Харуу хүн тухай).
7. Малгай үмдэхэдэ, шэнхэн даарахагүй, Мал хорооходо, гэдһэн үлдэхгүй.
8. Ганса үгэдэ гарза байхагүй, Олон үгһөө олзо олдохгүй.
9. Нойр үргэһэн нургаалай, Нойтон гүзээн хэмжүүрэй.
10. Эртэ бодоходо, эб эмхи, Орой бодоходо, оог хашха.
11. Эрэ хүн эндүүрдэг, Эмээлтэ морин бүдэрдэг.
12. Үмдэгүйн үбдэг соорхойдоо өөдэрхэбэ.

Эдэ бүгэдые бэшэгшэ Янжам БУДЫН.

**Хори буряадуудай
Сагаан хаанда ошоһоор
300 жэлэй ойдо**

**ГУРБАН ЖЭЛЭЙ
НАЙНДЭР**

(Түгэсхэл. Эхининь 2-дохн шоурга).

«Угай зам» газетын (ахамад редакторын С.Цырендоржиев) 6 номер толилодоод байна. «Наян-Наваа» орон тухай географ Ц.Доржиной шэнжэлэлгээр статьянууд, номууд, концертүүд олон мянган зонийс баясуулаа.

Баясуга «Хараасгай» журналнай хори-буряадай түлөөлэгшэнэрэй I Петр хаанда ошоһон ба Хориин хургуулийн хүбүүдэй хүлэг моридоор Яруунын аймагнаа Байгал далай аяншалхан тухайда тусхай номер хэблэхэнэ... Энээгээр манай түсэб дүүрээгүй. Зундаа Хориин аймагта түүхэтэ оёе үргэнөөр найралаа юм. Урдань хориинхидой элшэнэрэй Москваһаа гурбадахи жэлдээ бусажа ерэнэн хадань манай найндэр хойто жэл түгэсэхэ болоно гэсшэ. Би энэ хэрэгые эхилэхэнэ хойшо бодоод лэ боро даагаа зайдалба гэдэгтэл, Хориингоо түрүүшүүдэ адли хүлэг моридоороо Москва хото ошохо тухай суглаан бүхэндэ гэхээр дурадхадагби.

Нёдондо Президентын зүблөөн дээрэ би үнөөхил хэлэдэгээ дабтаа нэн бээб, харин тэрэнниемни Москвагай «Известия» газетэ дэмжэнэн статья толилоо нэн. Дараань нийслэл хотодо болоһон Россин Уран зохёолшодой холбооний пленум дээрэ манай буряад зоний найрые бүхы ород гүрэнэй федерацийн найндэр болгохо тухайда элидхээб. Манай Буряадай делегата хүлэг моридоо унанхай, Байгал далайгаа мүльһөөрнь гаталжа, Ойхон аралһаа саашаа аяншалгаяа эхилхэ юм. Буряадай бүлэг хорёод хүнүүдтэ аха дүү республика, область, тойрогууд бүхэнһөө нэгэн-хоёр түлөөлэгшэнэр харгы замдань хамтархал. Бидэнэй зэргэдэ яхад, тува, алтай, хакас, эвенк, хангы-манси, ненец, башкир, татаар, чуваш, хальмаг болон бусад арадай хүбүүд, басагад өөһэдынгөө үндэнэн хубсаһатай, тугтай ябахал...

Москва хото морёор ошоболнай, арад зондомнай аша

туһатайл байха нэн.

Нэгэдэхээр: бидэнэр хуушан ёһоор морин эрдэнидээ сольпы дуудадаг болохо нэмди. Юундэб гэхэдэ, зуугаад жэлэй саада тээ манай эндэхи хизаараар хахад миллион адуун хүрэг бэлшэжэ ябаа. 1924 ондо олон мянган айлуудай Монгол зөөһөнэй удаа адуунайнь тоо нилээдгүй хороһон, 240000 толгой үлэхэн юм. Мүнөө үедэ оройдоо 48000 моритой болонхойбди. Иихэдээ буряад зоннай ябагандаа ороод байна гэсшэл...

Хоёрдохоор: Сибириин томо томо городуудай университет, институт, консерваторинуудые олон мянган оюутаднай дүүргэнэн бээе даа. Тэдэнэй «альма матер» - дээдэ хургуулинуудайнь ректор, профессор, багшануудтань баяр баясхалан хүргэжэ, бэлэг сэлэг барижа, танил таа болохо байгаабди.

Гурбадахаяр: урдань хада буса түрэлтэн гэжэ нэрэтэй байһан зоннай мүнөө сагта автономито - бээе даанхай арадууд болонхой ажаһуудаг. Совет үедэ аха дүү арад зониймнай олонхийнь нангин тахил сүмэдэл адли номой хэблэлтэй болонхой, өөһэдэньгөө уран зохёолшодой, эрдэмтэдэй, соёлшодой найруулан олон мянган дэбтэрнүүдые хэблэжэ байһан юм. Одоо жэлнүүдтэ түрэлхи үндэнэн хэблэлнүүднэй хандараад байна, тэдэнэй дахин хэргэнэн хүгжөөхэ хэрэгтэмнай энэ аяншалга заагагүй туһалхал.

Манай жаса энэ аяншалгые үндэр хэмжээндэ үнгэргэхын тула эртэннээ бэлэдхэл эхилхэ хүсэлтэйбди, тэрэ хэрэгтэмнай олон зоний зүбшөөл үгэбэл, туһатай байха нэн. Тинхэдээ танай бэшгүүдые энэ хаягаар хүлээнэбди: 670000, Улан-Үдэ, ул. Ранжурова 4, редакция журналы «Хараасгай-Ласточка».

Танай бэшгүүд хори-буряадуудай Сагаан хаанда ошоһоор 300 жэлэй, хожомоо 325 жэлэйньше, 350-найшые, мүн саашанхи ойнүүдые найрлахадамнай туһалха байхал!

Цыден-Жап ЖИМБИЕВ,
Буряадай арадай уран зохёолшо

«БАЯН ТАЛЫН АЯЛГА»

«Баян талын аялга» Буряадаймнай радиогой уран найханай хүгжэм дуута тус дамжуулга 40 жэлэй туршада агаарай долгиндо аятайгаар эдэлжэ, Буряад ороноймнай, мүн хүршэ Эрхүүгэй болон Шотын можонуудай үндэнэн арад түмэнэй зүрхэ сэдхэхэлье урма баяраар хаялан, найн найхан үйлэ хэрэг бүтээхыень уряалжа байна.

Үшөө тинхэдэ түрэл ула-саймнай радио болон телевиденийн гүрэнэй Чингис Павловой нэрэмжэтэ оркестрэй хүгжэмшэд болон дуушад гушан табан жэл соо үбгэн, залуугүй арад олондоо уран бэлигээ зориулһаар.

Республикымнай радиокomiteдтэ ажаллажа байһан үндэр бэлигтэн Владимир Лубсанов, Даши Самбоцыренов, Зэгбэ Гомбожабай 1963 ондо хүгжэм дуунда дуратайшуулай анхарада «Баян талын аялга» гэнэн ирагуу найхан ханхинама нэрэтэй дамжуулга бии болгоһон юм. Тэрэ саһаа хойшо Буряадаймнай мэдээжэ поздүүдэй үгэнүүдээрэ элитэ ехэ композиторнуудай бэшэнэн дуунуудые алдар суута дуушаднай тон ехэ дуратайгаар хангиурдажа мэдэбэ гэсшэлдаа...

Буряадаймнай гүрэнэй теле-радиокомпани эдэбхи үүсхэлээ саашадаа бүри эршэдүүлжэ, республикынгаа эрхим дуушаддай Сагаан харын конкурс-мүрысөө соносходог болобо. Арбадахи жэлээ үнгэргэгдэхэ 2003 оной Сагаан харын конкурсые бүри үргэдхэжэ, Сагаан нара гэнэн эрхим дуушаддай уласхоорондын фестиваль болгоошонь, тус наадаңда үргэн уужам Сибириин, аха дүү Монголой, Дунда Азийн, аяар холын Японой, Хитадай, Солонгосой дуушаддай нийслэл Улаан-Үдэдэмнай морилон ерээд, хургаал боломо гайхамшаг түгэс тэнгэрийн бэлиг шадабарья дэлгээшэн дэмбэрэлтэй хэрэг гэжэ найшаахаар. Радио хоороомнай хургуулингаа үхибүүдые, багшуулые мартадаггүй, хүмүүжэхэ талаарнь ото ханалаа табидагын сэнтэй. «Оюун бэлиг» гэнэн дууша үхибүүдэй радио-урилдаан энээнине гэршэлэн.

БГТРК иимэ хэмжээ ябуулгануудаараа түрэл оронойнгоо соёл болбосоролые хүгжөөхэ, эдир бэлигтэниие - залуу композитор болон дуушадые бии болгохо тон хэрэгтэй юумэ хэжэ байна гэжэ сэхэ хэлэлтэй. Энээгээрэ радио-телекомпанинай Буряадайнгаа Соёлой яаманай бүтээхэ ажал хэрэгые хэжэ байна гэшэ ха гэжэ ханамаар. Урдань Зүблэлтэ засагай үедэ

Соёлой яаманай захилаар абарга томо композиторнууд Бау Ямпиров, Дандар Аюшеев, Жигжит Батуев, Анатолий Андреев, Базыр Цырендашиев, Юрий Ирдынеев, Сергей Манжигеев гоё найхан дуунуудые бэшэдэг нэн. Тэрэ гэнэнһээ нааша үнгэрһэн арба гаран жэлэй туршада нэгэшые шэнэ дуун бэшэгдээгүй, мүнөөхил үнинэй дуунууд хашартай болотороо концертнааданууддээгүүр гүйсэдхэгдэжэ байна гэжэ соёлой ударидагшад ойлгоногүй, ойлгоош хаа, шэхэ дүли, нодэ балай нууна.

Һүүлэй жэлнүүдтэ БГТРК-гай эмхидхэнэн ажал хэрэгэй ашаар мэргэжэлтэ залуу композиторнууд Пурбо Дамиранов, Лариса Санжигеев, Баяр Дондоков хүгжэм дуунуудаа бэшэнэн заңдаал байгаа. Тинхэдэ өөһэдөө үгэтэйнь, хүгжэмтэйнь дуу зохёогоод, өөһэдөө дууладаг Цырен Шойжонимаев, Баяр Батодоржиев, Инна Шагнаева, Виктор Малдаев, Булад Гомбоев, Данзан Бальжинимаев (Улаан-Үдэ), Бато Бальжинимаев, Ринчин Балдандашиев, Ольга Тангатова, Баясхалан Батоев (Ага), Петр Турусов (Усть-Орда), Баяр Шойдоков, Ринчин-Доржо Бурхив, Оширмаа Баяртуева, Эрдэнэ Батсүх (Хэжэнгэ), Владимир Запханов (Ивалга), Зоригто Бадамаев, Баяр Халзанов (Мухар-Шэбэр) гэхэ мэтэ урашуул урган гаража, арад зондоо, илангаяа залуу үетэндэ алдар нэрэе таниуулаа. Бүри эдирхэн, «ургажа ябаһан улаан бургтааханууд» Улаан-Үдын хүгжэмэй колледжын оюутаддуу зохёомой, дууладаг Саяна Аюшеева, Нар-Оюу, Сойжина Жамбалова, Хэшэгтэ Бодиев, хургуулийн шабинар Вика Орбодоева, Эдик Цымпилов, Булад Ринчинов эстрадын тайзан дээрэ түрүүшынгээ алхам хэжэ, түрүүшынгээ амжалта туйлажа эхилэнхэй.

Буряадаймнай радиогой эмхидхэдэг эстрада дуунай конкурс болон фестивальнууд, буряад ажалша арад түмэнэймнай угаа дуратайгаар утгадаг «Баян талын аялга» хэмээхэ

жэнхэни үндэнэн соёлой дамжуулга эды ехэ хүмүүжүүлхы үүргэтэй байна гэжэ Буряад ороноймнай хүн зон үндэрөөр сэгнэжэ, арюун сагаан сэдхэл бодолойнгоо изагуурһаа найшаан дэмжэнэ.

Энэн тухай бодомжолон, биимэ дуу зохёоһон хүм:

БАЯН ТАЛЫН АЯЛГА

**Булжамуурай жэргэдэг
Буряад тала баян лэ.
Арюун боди сэдхэлтэй
Арад зоний буян лэ.**

- Дабталга:** Баян талын аялга,
Баян талын аялга
Байгал дээгүүр залархан
Баранаймнай баяр лэ.
Буряад дуунай аялга,
Буряад дуунай аялга
Булаг мэтээр бурьялхан
Бултанаймнай баяр лэ.

**Агын тала баян лэ,
Амжалтая дабтана.
Жабхаланга дуугаараа
Жаргал золоо магтана.**

Дабталга:
Үнгын тала баян лэ,
Үнгын дуунууд эдэлэнэ.
Хүдэлмэри ажалнай
Хүгжэм шэнгээр жэнгирынэ.

Дабталга:
Энэ шүлэгөө Буряадай радиогой уран найханай талые даагша, эрхим түрүү композитор Пурбо Дамирановта дамжуулан хүм. Дуун болоод түрэл талаарнай ханхинан эдэлхыень тэсэмгэйгээр хүлээгшэб.
Гунгаа ЧИМИТОВ.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Генеральна директор - ахамад редактор
А.А.АНГАРХАЕВ.
Редактор Г.Х. ДАШЕЕВА

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: И.М.ЕГОРОВ, И.Б.ДАГБАЕВ (Буряад Республикын Правительство), Ф.П.БОТОВЕВА, Ц.Э.ДОРЖИЕВ (Буряад Республикын Арадай Хурал), Б.М.Ж.БАЛДАНОВ (генеральна директорэй I-дэхи орлогшо - ахамад редакторай орлогшо), Т.В.САМБЯЛОВА (секретариадые хүтэлбэрлэлгшэ-генеральна директорэй орлогшо), Д.Б.ГУРОДАРМАЕВА (редакторай орлогшо), Д.Д.ЭРДЫНИЕВА (харюусалгата секретарь); таһагуудые даагшад: Н.Д.НАМСАРАЕВ, Н.Д.БАДМАРИНЧИНОВ, Б.В.БАЛДАНОВ, А.А.ФАДЕЕВА, В.Д.ДАМДИНОВА; Б.В.ТЫНДЫНЦЫРЕНОВ.

Манай адрес:
670000, Улаан-Үдэ хото,
Каландаринвиллин үйлэ,
23, Хэблэлэй байшан
"Буряад үнэн".
E-mail:
unen@mail.ru

Газетэ хэблэлэй I
хуудаһан хэмжээтэй.
Индекс 50901.
Хамтын хэһэг - 60070.
Хэблэлдэ
тушаагдаһан саг - 17.00.

"Республиканска типографи" гэнэн
АО-до газетэ 3360
хэһэгээр хэблэгдээ.
Директорэйнь телефон: 21-40-45.
Б-0079-дэхи номертойгоор
бүридхэлдэ абтанхай.

Хэблэлэй байшанай телефонууд: генеральна директорэй-ахамад редакторай - 21-50-96, приёмнын - 21-54-54 (факс), ген. директорэй I-дэхи орлогшо - ахамад редакторай орлогшын - 21-68-08, ахамад редакторай орлогшонорой - 21-64-36, 21-33-61, секретарнадай - 21-50-52; таһагууд: экзопомикын болон полнтикын - 21-63-86; соёлой болон түүхын - 21-60-21; «Морин хуур», «Вершины» журналуудай, «Буряад Республикын Хуудита шийдхэбэрлэлгшэ суглуулбарин» редакци - 21-55-97; залуушуулай, оюутадай ажабайдалай болон олонинтын хүдэлмэринин, «Одон» журналай редакци - 21-54-93; мэдээсэлэй - 21-67-81, спортын - 21-54-93, рекламн - 21-62-62, коммерческэ ажалай - 21-55-97, компьютерна түбэй - 21-66-76, бухгалтеринин - 21-23-67.

Редакцияда ороһон материалнууд шүүмжлэгдээгүй, мүн авторнуудтань бусаагдадаггүй.

Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүнэй, нютагай нэрнүүдэй бэшэлгые хазагайруулан ушарта авторнуудын харюусалгатай. Редакцини ханамжа автарайхитай адли бэшэ байжа магад.